

Nr 33

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 27 kap. 16 § strafflagen, m. m.

Genom en den 25 mars 1960 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 123, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om ändrad lydelse av 27 kap. 16 § strafflagen; samt
- 2) lag om beredskapstillstånd.

Lagförslagen är av följande lydelse:

1) Lag om ändrad lydelse av 27 kap. 16 § strafflagen

Härigenom förordnas, att 27 kap. 16 § strafflagen skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

16 §.

(Gällande lydelse)

Beredskapstillstånd föreligger sedan Konungen meddelat förordnande om värnpliktigas inkallande till tjänstgöring för rikets försvar eller säkerhet och varar intill dess enligt Konungens förordnande sådana inkallelser icke vidare skola äga rum.

I den mån det med hänsyn till krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden finnes påkallat, äger Konungen förordna, att vad i 8 och 26 kap. samt ovan i detta kapitel stadgas för det fall att riket är i krig jämväl skall i tillämpliga delar gälla beträffande brott som förövas under annan tid.

(Föreslagen lydelse)

Om inträde och upphörande av beredskapstillstånd stadgas särskilt.

I den mån det med hänsyn till krigsfara, vari riket befinner sig, eller andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden finnes påkallat, äger Konungen förordna, att vad i 8 och 26 kap. samt ovan i detta kapitel stadgas för det fall att riket är i krig jämväl skall i tillämpliga delar gälla beträffande brott som förövas under annan tid.

Denna lag träder i kraft den dag Konungen bestämmer.

2) Lag om beredskapstillstånd

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Befinner sig riket i krigsfara, må Konungen för stärkande av rikets försvarsberedskap förordna om *beredskapstillstånd*.

Beredskapstillstånd upphör, när Konungen förordnar därom.

2 §.

Är riket i omedelbar krigsfara, må förordnande om beredskapstillstånd eller om skärpning av redan bestående beredskapstillstånd tillkännagivas genom beredskapslarm. Härom beslutar Konungen. I övrigt tillkännagives beredskapstillstånd på sätt Konungen bestämmer.

3 §.

Inledas stridshandlingar mot svenskt territorium och kunna förbindelserna med riksstyrelsen icke upprätthållas, må under förutsättningar i övrigt, som Konungen bestämmer, civilbefälhavare eller länsstyrelse förordna om beredskapstillstånd eller om skärpning av redan bestående beredskapstillstånd. Sådant förordnande tillkännagives genom beredskapslarm.

4 §.

Om åtgärder, som skola vidtagas under beredskapstillstånd, och om de föreskrifter i övrigt, som erfordras för tillämpning av denna lag, förordnar Konungen.

Denna lag träder i kraft den dag Konungen bestämmer.

Inledning

I de den 10 februari 1939 utfärdade militära och civila beredskapscirkulären stadgades om åtgärder, som skulle vidtagas av militära och civila myndigheter samt av vissa enskilda organisationer under förstärkt försvarsberedskap. Angående intagande och upphörande av sådan beredskap förordnade Kungl. Maj:t.

Begreppet förstärkt försvarsberedskap hade icke någon betydelse för tillämpning av straffrättsliga stadganden. Avgörande för om straffskärpande regler och s. k. krigsartiklar i den vid tiden för beredskapscirkulärens tillkomst gällande strafflagen för krigsmakten skulle tillämpas var, om brottet begåtts vid mobiliserad avdelning.

Den militära strafflagstiftningen reformerades år 1948 och infogades därvid i den allmänna strafflagen genom att denna utbyggdes med två nya kapitel, nämligen 26 kap. om brott av krigsmän och 27 kap. med särskilda bestämmelser för krig, beredskapstillstånd m. m. I samband därmed infördes begreppet beredskapstillstånd i strafflagen. Då det ansågs nödvändigt att genom en legaldefinition fastställa den närmare innebörden av begreppet, gavs en sådan definition i 27 kap. 16 § första stycket. Detta stadgande innebär, att beredskapstillstånd föreligger sedan Kungl. Maj:t meddelat förordnande om värnpliktigas inkallande till tjänstgöring jämlikt 28 § värnpliktslagen.

I 26 kap. strafflagen är vissa straffsatser avsedda endast för beredskapstillstånd. Sådana straffsatser finnes vid brotten undanhållande (11 §), rymning (12 §, jfr även 19 §) och övergivande av post (13 §). Ett par av de i 27 kap. behandlade brotten, nämligen olovlig sammankomst (7 §) och bristfällig krigsförberedelse (8 §), avser gärningar som begås under beredskapstillstånd eller då riket är i krig. Vidare må nämnas att begreppet krigsman enligt 27 kap. 14 § under beredskapstillstånd och då riket är i krig givits en vidare innebörd än eljest.

Begreppet beredskapstillstånd förekommer även i militära rättegångslagen, där vissa särregler har knutits till detta begrepp. I detta avseende kan hänvisas till 4, 17, 39, 92, 93 och 95 §§ nämnda lag.

Vidare må i detta sammanhang erinras om att enligt 2 § lagen den 30 maj 1952 (nr 269) om skyldighet för civilförsvarspiktig att tjänstgöra vid krigsmakten Kungl. Maj:t under beredskapstillstånd äger förordna om sådan skyldighet.

Begreppet beredskapstillstånd har emellertid betydelse även i andra sammanhang. Sålunda finnes viktiga bestämmelser, vilka anknyter till detta begrepp, i flera i administrativ ordning utfärdade författningar, främst kungörelsen den 22 juni 1950 (nr 404) om vad som skall iakttagas vid beredskapstillstånd (beredskapskungörelsen). Genom denna upphävdes de militära och civila beredskaps-cirkulären. Begreppet beredskapstillstånd anknöts till definitionen i strafflagen. Beredskapskungörelsen syftar bl. a. till att vid beredskapstillstånd åstadkomma en automatisk höjning av beredskapen inom totalförsvaret. Inträder beredskapstillstånd skall sålunda lägsta civilförsvarsberedskap och sjukvårdsberedskap intagas. Vid omedelbar krigsfara kan beredskapstillstånd tillkännagivas eller skärpas genom beredskapslarm, som ges genom signaler på civilförsvarets alarmeringssystem. Sådant larm innebär bl. a. mobiliseringsorder till krigsmakten i dess helhet och medför att högsta beredskapsgrad skall intagas inom krigsmakten, civilförsvaret och det allmänt civila medicinalväsendet.

Inom försvarsdepartementet har såsom ett led i den pågående beredskapsplaneringen upprättats en den 16 november 1959 dagtecknad *promemoria angående översyn av beredskapskungörelsen och därmed sammanhängande frågor* (stencilerad). I promemorian föreslås bl. a., att den grundläggande

bestämmelsen om beredskapstillstånd i 27 kap. 16 § strafflagen ändras. Inträde av beredskapstillstånd bör icke längre vara en följd av förordnande om inkallelser jämlikt 28 § värnpliktslagen. I stället förordas att beredskapstillstånd skall inträda, när Kungl. Maj:t vid krigsfara, vari riket befinner sig, förordnar därom.

Ett vid promemorian fogat förslag till ny beredskapskungörelse innehåller bl. a. närmare bestämmelser om beredskapsgrader för statliga myndigheter, institutioner, organisationer och företag, vilkas verksamhet skall upprätthållas i krig. De sålunda fastställda beredskapsgraderna skall dock icke gälla krigsmakten, civilförsvaret, det allmänt civila medicinalväsendet och polisväsendet. För dessa verksamhetsområden är redan beredskapsgrader fastställda i annan ordning, vartill hänvisning avses skola ske i beredskapskungörelsen. Vidare föreslås i promemorian att beredskapslarm skall i vidsträckt omfattning innebära Kungl. Maj:ts förordnande om tillämpning av den s. k. beredskapslagstiftningen.

Över promemorian har yttranden avgivits av Svea hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, överbefälhavaren, försvarets civilförvaltning, försvarets sjukvårdsstyrelse, försvarets fabriksstyrelse, fartygsuttagningsskommisionen, arbetsmarknadsstyrelsen, medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd, statspolisintendenten, civilförsvarsstyrelsen, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, generalpoststyrelsen, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, luftfartsstyrelsen, statskontoret, generaltullstyrelsen, riksräkenskapsverket, statens jordbruksnämnd, kommerskollegium, sjöfartsstyrelsen, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, statens pris- och kartellnämnd, försäkringsinspektionen, civilbefälhavarna i första—femte civilområdena, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Kopparbergs, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, riksdagens militieombudsman, fullmäktige i riksbanken, överstyrelsen för Svenska röda korset och Sveriges radio aktiebolag.

Överståthållarämbetet har överlämnat yttrande av civilförsvarschefen i Stockholms civilförvarsområde, länsstyrelsen i Gotlands län av civilförsvarschefen i Gotlands civilförvarsområde, länsstyrelsen i Kronobergs län av landsfogden i länet, länsstyrelsen i Malmöhus län av landsfogden i länet samt av civilförsvarscheferna i Malmö och Hälsingborgs civilförvarsområden och länsstyrelsen i Norrbottens län yttranden av landsfogden i länet och civilförsvarschefen i Luleå civilförvarsområde.

I propositionen, till vilken utskottet i dessa delar får hänvisa, redogöres å s. 6—10 för departementspromemorian och å s. 10—12 för yttrandena däröver.

Föredragande statsrådet

Statsrådet af Geijerstam anför i propositionen bl. a. följande:

»I den nuvarande beredskapskungörelsen ges föreskrifter om vad som skall iakttagas vid beredskapstillstånd. Sådant tillstånd tillkännagives av Kungl. Maj:t genom kungörelse. Vid omedelbar krigsfara kan Kungl. Maj:t låta tillkännagiva beredskapstillstånd genom beredskapslarm eller genom sådant larm skärpa redan bestående beredskapstillstånd. Om främmande krigsmakt inlett stridshandlingar mot svenskt område, åligger det vederbörande länsstyrelse att, därest beredskapslarm icke tidigare givits och förbindelserna med Kungl. Maj:t är avbrutna, efter samråd med vederbörande militärbefälhavare låta ge beredskapslarm.

Har kungörelse utfärdats om beredskapstillstånd eller har beredskapslarm givits, skall inom krigsmakten, civilförsvaret och det allmänt civila medicinalväsendet vissa beredskapsåtgärder vidtagas. Vid kungörelse om beredskapstillstånd skall bl. a. lägsta civilförsvarsberedskap och lägsta sjukvårdsberedskap intagas inom hela riket. Beredskapslarm utgör mobiliseringsorder för krigsmakten i dess helhet och innebär tillika, att högsta beredskapsgrad skall intagas inom denna. Även högsta civilförsvarsberedskap och högsta sjukvårdsberedskap skall intagas, när beredskapslarm givits.

— — —

Som ett led i den beredskapsplanering, som fortlöpande pågår, har inom försvarsdepartementet en översyn verkstälts av beredskapskungörelsen. Härvid har även det för kungörelsens tillämplighet grundläggande begreppet beredskapstillstånd uppmärksamrats. Den närmare innebörden av detta begrepp har fastställts i 27 kap. 16 § strafflagen. Enligt detta stadgande föreligger beredskapstillstånd sedan Kungl. Maj:t meddelat förordnande om värnpliktigas inkallande till tjänstgöring för rikets försvar eller säkerhet och varar till dess sådana inkallelser icke vidare skall äga rum. Härigenom har förhandenvaron av beredskapstillstånd anknutits till förordnande om inkallelser jämlikt 28 § värnpliktslagen.

På sätt i departementspromemorian framhållits är det med den utformning, som värnpliktslagens bestämmelser om de värnpliktigas tjänstgöringskyldighet numera erhållit, förenat med olägenheter ur skilda synpunkter, att beredskapstillstånd är avhängigt av förordnande om inkallelser enligt 28 § värnpliktslagen. Jag delar därför den i promemorian framförda meningen, som även biträts av remissmyndigheterna, att den grundläggande bestämmelsen om beredskapstillstånd bör ändras. Därvid synes lämpligt att göra beredskapstillstånds inträde och upphörande beroende av Kungl. Maj:ts förordnande. I promemorian har föreslagits, att förordnande om beredskapstillstånd skall få meddelas, när riket befinner sig i krigsfara. Förslaget här om har vunnit allmän anslutning vid remissbehandlingen, och även jag finner den angivna förutsättningen för förordnande om beredskapstillstånd lämplig. Den anknyter väl till motsvarande bestämmelser på andra håll,

t. ex. i civilförsvarslagen, och torde icke innebära någon ändring i sak i förhållande till vad som nu gäller. För att förordnande skall få meddelas om inkallelser jämlikt 28 § värnpliktslagen torde nämligen förutsättas att riket befinner sig i krigsfara. Den föreslagna lösningen läser därför icke, såsom ifrågasatts i ett remissyttrande, innebära någon begränsning av den nuvarande möjligheten att förordna om beredskapstillstånd. Med hänsyn till det anförda synes de föreslagna ändringarna i fråga om beredskapstillstånds inträde och upphörande kunna godtagas även med avseende å de bestämmelser i strafflagen och militära rättegångslagen, som äger tillämpning under beredskapstillstånd.

I departementspromemorian har framlagts alternativa författningsförslag beträffande den grundläggande bestämmelsen om beredskapstillstånd. Det ena innebär, att bestämmelsen bibehålles i strafflagen, och det andra, att en särskild lag om beredskapstillstånd utfärdas. Uppfattningarna i denna fråga har varit delade bland remissmyndigheterna. För egen del har jag stannat vid att förordna alternativet med en särskild lag. Avgörande för huruvida förordnande om beredskapstillstånd skall meddelas blir väsentligen andra omständigheter än behovet att tillämpa särskilda straffrättsliga regler. Jag vill för övrigt erinra om att dessa regler under vissa förutsättningar kan sättas i tillämpning även utan sådant förordnande. Med hänsyn till de vittgående verkningar på skilda områden, som följer med beredskapstillstånd, synes det vidare oegentligt att bibehålla den grundläggande bestämmelsen i strafflagen.

Den särskilda lagen om beredskapstillstånd synes böra göras något utförligare än enligt promemoriaförslaget. I 1 § av lagen torde böra stadgas att Kungl. Maj:t, om riket befinner sig i krigsfara, må för stärkande av rikets försvarsberedskap förordna om beredskapstillstånd samt att sådant tillstånd upphör, när Kungl. Maj:t förordnar därom. Med hänsyn till omfattningen av de verkningar, som avses skola inträda då beredskapstillstånd tillkännagives eller skärpes genom beredskapslarm, bör i 2 § upptagas ett stadgande om förutsättningen för att sådant larm skall få utfärdas. Av samma skäl anser jag, att de viktigaste förutsättningarna för civilbefälhavares och länsstyrelses rätt att ge beredskapslarm bör anges i lagen. Detta torde lämpligen kunna ske i 3 §. Slutligen synes lagen böra, såsom 4 §, innehålla ett bemyndigande för Kungl. Maj:t att förordna om åtgärder, som skall vidtagas under beredskapstillstånd, och om de föreskrifter i övrigt, som erfordras för tillämpning av lagen.

Med stöd av sistnämnda paragraf avses en ny beredskapskungörelse komma att utfärdas. Det vid departementspromemorian fogade förslaget till sådan kungörelse har — då det gäller de viktigare ändringarna i förhållande till nu gällande regler — i allmänhet tillstyrkts av remissmyndigheterna. Även för egen del har jag funnit förslaget väl ägnat att läggas till grund för en ny beredskapskungörelse. Behov föreligger otvivelaktigt av bestämmelser, som kan leda till bättre samordning av beredskapsåtgärderna inom olika samhällsområden. Jag finner det därför ändamålsenligt att särskilda

beredskapsgrader införes även beträffande sådana statliga myndigheter, vilkas verksamhet skall upprätthållas under krig men för vilka bestämmelser om beredskapsgrader nu saknas. I likhet med vissa remissmyndigheter anser jag det böra övervägas att införa beredskapsgrader jämväl för kommunala myndigheter och enskilda organisationer m. fl., som har att fullgöra viktiga uppgifter inom totalförsvaret. Det synes möjligt att utforma bestämmelser härom på sådant sätt, att några olägenheter med hänsyn till exempelvis de skiftande förhållandena i olika kommuner ej behöver befaras. Icke heller torde kommunalrättskommitténs överväganden rörande kommunernas uppgifter under beredskap och krig behöva föregripas genom sådana bestämmelser. Såsom framhållits i promemorian föreligger behov av att i ett kritiskt läge kunna genom beredskapslarm utlösa automatiska verkningar på framför allt beredskapslagstiftningens område. Promemorians förslag i denna del, som lämnats utan erinran av remissmyndigheterna, synes mig lämpligt avvägt. Det får emellertid i detta liksom i andra hänseenden ankomma på Kungl. Maj:t att närmare överväga den nya beredskapskungörelsens innehåll, efter det att lag om beredskapstillstånd blivit antagen.

Lagen om beredskapstillstånd föranleder ändring av 27 kap. 16 § strafflagen, där det nuvarande första stycket torde kunna ges den avfattningen att om inträde och upphörande av beredskapstillstånd stadgas särskilt.

Den nya lagstiftningen torde böra träda i kraft den dag Kungl. Maj:t bestämmer.»

Lagrådet

Lagrådet har lämnat förslagen till lag om ändrad lydelse av 27 kap. 16 § strafflagen och till lag om beredskapstillstånd utan erinran.

Utskottet

I propositionen föreslås viss ändring av den grundläggande bestämmelsen om beredskapstillstånd. Samtidigt föreslås, att denna bestämmelse, som nu är intagen i 27 kap. 16 § strafflagen, meddelas i en särskild lag om beredskapstillstånd.

Utskottet, som förutsätter, att de nya lagarna skall träda i kraft samma dag, har vid sin granskning av lagförslagen icke funnit anledning till erinran mot dessa.

I propositionen anges, att en ny beredskapskungörelse kommer att utfärdas med stöd av 4 § lagen om beredskapstillstånd. Enligt ett inom försvarsdepartementet upprättat, i propositionen omnämnt förslag till sådan kungörelse kommer denna att bl. a. innehålla bestämmelser om beredskapslarm. I förslaget anföres, att dylikt larm kommer att innebära Kungl. Maj:ts

förordnande om att den s. k. beredskapslagstiftningen sättes i tillämpning. Vid propositionen har fogats en förteckning över de författningar, beträffande vilka — i den mån icke Kungl. Maj:t annorlunda bestämmer — beredskapslarm enligt departementspromemorians förslag till beredskapskungörelse skall innebära sådant förordnande.

Föredragande statsrådet framhåller, att behov föreligger av att i ett kritiskt läge kunna genom beredskapslarm utlösa automatiska verkningar på framför allt beredskapslagstiftningens område samt att promemorieförslaget i denna del, som lämnats utan erinran av remissmyndigheterna, synes lämpligt avvägt.

I nämnda förteckning har upptagits ett stort antal författningar. Då denna förteckning icke äger omedelbart samband med de i förevarande proposition framlagda lagförslagen utan är avsedd att fogas vid en kommande kungörelse, som ännu icke utformats definitivt, anser utskottet sig icke i detta sammanhang kunna pröva, om den förutskickade formen av beredskapslarm bör medföra, att hela den åsyftade beredskapslagstiftningen kommer i tillämpning. Utskottet vill dock framhålla, att särskilda villkor gäller för tillämpning av rekvisitionslagen.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

att förevarande proposition, nr 123, måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 12 maj 1960

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: fru Gärde Widemar, herrar Ahlkvist, Branting, Per Olofsson, Robert Johansson, Nyström, Per-Olof Hanson och Arvidson;

från andra kammaren: herrar Östrand, Ekström i Björkvik, Edlund, Gustafsson i Borås, fru Löfqvist, fru Lidman-Frostenson och fröken Bergegren.